

Секція 4 Суспільні науки

Мищак І.М., доктор історичних наук,
старший науковий співробітник, завідувач
науково-організаційного відділу Інституту
законодавства Верховної Ради України

Правове забезпечення процесу об'єднання УНР та ЗУНР й проголошення Акту Злуки 22 січня 1919 р.

У нинішніх дискусіях щодо правових аспектів входження тих чи інших земель до складу України нерідко можна почути думку, що незалежність України 1918 р. й Акт Злуки УНР та ЗУНР 1919 р. стали спонтанними явищами, здійснилися завдяки вдалому збігу обставин. Скептики забувають, що цим подіям передувала тривала та клопітка державотворча робота. Той факт, що незалежність було проголошено лише IV Універсалом Української Центральної Ради (далі - УЦР), свідчить, що три попередні Універсали були необхідними щаблями на цьому шляху. I Універсал УЦР від 10 червня 1917 р., яким проголошено автономію України, став правовим підґрунтям реалізації рішень Українського національного з'їзду від 6-8 квітня та I Всеукраїнського військового з'їзду від 18-21 травня 1917 р. Підтримка останніми УЦР та її додаткова легітимізації стали вагомим чинником переговорів УЦР з Тимчасовим урядом, які завершилися згодою останнього *de facto* визнати автономію України й готовністю визнати її *de jure* після внесення відповідного проекту на розгляд Установчих зборів, а також офіційним визнанням і легалізацією УЦР та її виконавчого органу Генерального секретаріату, що було юридично оформлено постановою Тимчасового уряду від 3 липня 1917 р. та того ж дня II Універсалом УЦР. Зрештою, III Універсал УЦР від 7 листопада 1917 р., яким було проголошено Українську Народну Республіку, став правовим актом УЦР як єдиного на той час легітимного органу влади після більшовицького перевороту і позбавлення влади Тимчасового уряду.

Незалежна УНР неодноразово висловлювала готовність відстоювати соборність українських земель, а її делегація на мирних переговорах у Бресті з країнами Четверного союзу виступала за приєднання Холмщини та надання автономії Галичині й Буковині. Відповідні домовленості були досягнуті з делегацією Австро-Угорщини та зафіксовані в мирному договорі від 9 лютого 1918 р. Згідно з таємним додатком до договору Австро-Угорщина зобов'язувалася об'єднати Східну Галичину й Буковину в один коронний край та забезпечити в ньому права українців. Проте згодом австрійський парламент під тиском поляків відмовився ратифікувати договір і надати західноукраїнським землям автономію. У свою чергу, українські політики в Австро-Угорщині виступали за об'єднання з УНР усіх українських земель.

Так, С. Вітик, М. Ганкевич та інші ще до утворення ЗУНР неодноразово заявляли, що метою визвольних змагань українців є проголошення єдиної Української Самостійної Соборної Держави. Після проголошення ЗУНР ідея соборності українських земель набула нового змісту, втілюючись у консультації політиків двох українських держав щодо їх об'єднання та належного правового оформлення цього процесу. Відповідні консультації були поновлені після утворення Директорії УНР.

Соборність України в її правовому аспекті неможливо означувати лише проголошенням Акту Злуки від 22 січня 1919 р. та виданням відповідного Універсалу Директорії УНР і схвалення процесу об'єднання двох Українських республік делегатами Трудового конгресу України. У правовому полі процес соборності України послідовно формують чотири юридичні акти: 1) передвступний договір, підписаний між ЗУНР та УНР 1 грудня 1918 р. у Фастові, відповідно до якого ЗУНР «заявила цим непохитний намір злитись у найкоротшій часі в одну велику державу з УНР, перестати існувати як окрема держава, а натомість увійти з усією територією й населенням, як складова частина державної цілості, в Українську Народну Республіку», а УНР - «непохитний намір злитись у найкоротшій часі в одну державу із ЗУНР та прийняти всю територію й населення ЗУНР як складову частину державної цілості, в Українську Народну Республіку»; 2) ухвала Української Національної Ради про Злуку ЗУНР та УНР, прийнята у Станіславові (нині - Івано-Франківськ) 3 січня 1919 р., відповідно до якої було затверджено передвступний договір про злуку ЗУНР і УНР від 1 грудня 1918 р. та доручено Державному секретаріатові негайно розпочати переговори з київським урядом про «сфіналізування договору про злуку»; 3) сам Акт Злуки, урочисто проголошений 22 січня 1919 р. у Києві, і виданий на його підтвердження Універсал Директорії УНР від 22 січня 1919 р., який підтвердив, що «од нині воєдино зливаються століттям одірвані одна від одної частини єдиної України - Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина, Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна, од нині є єдина незалежна Українська Народна Республіка»; 4) затвердження Акту Злуки 24 січня 1919 р. на засіданні спільного українського передпарламенту (західноукраїнського та наддніпрянського) - Трудового конгресу України. Сам факт цього затвердження офіційно визнано й оприлюднено в Універсалі Трудового конгресу України «До українського народу» від 28 січня 1919 р., в якому зазначено: «Вся вища влада на Україні, на час перерви засідань Трудового Конгресу, має належати Директорії, котра доповнюється представником од Наддніпрянської України (Галичини, Буковини і Угорської України), акт з'єднання з якою затверджено на першому засіданні Конгресу 24 сього січня».

Таким чином, В. Винниченку, М. Грушевському, Д. Левицькому, С. Петлюрі, Є. Петрушевичу, Л. Цегельському та іншим українським політикам початку ХХ ст. вдалося не лише на практиці реалізувати віковічні прагнення українців до незалежності, проголосивши її IV Універсалом

Української Центральної Ради від 22 січня 1918 р., а й через рік закріпити цей успіх шляхом об'єднання українських земель в одну державу - Українську Народну Республіку. Ці доленосні рішення не стали волею вдалого збігу обставин чи спонтанним рішенням окремих осіб, як це нерідко зазначається навіть у фаховій юридичній та історичній літературі, а були результатом цілеспрямованої політики, яка послідовно втілювалася в життя й підкріплена чотирма правовими актами, забезпечивши тим самим легітимність процесу соборності українських земель.